

Бр. 02/43/5
01.03.2022 год.
с. Волково Скопје

ООУ „ЈОАКИМ КРЧОСКИ“ ВОЛКОВО

Врз основа на член 5, 7, член 26 став 3, член 46, член 48, член 49 став 5 и 66 став 2 од Законот за основно образование („Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 161/2019) како и точка 4 и точка 8 од Упатство за постапката за пријавување и заштита на ученик жртва на која било од формите на насилство, злоупотреба и занемарување дел бр.18-6570/1 од 06.07.2020 година од страна на Министерството за образование и наука, Водичот за работа на училишниот инклузивен тим, ООУ „Јоаким Крчоски“ Волково, Скопје изготви:

ПРОТОКОЛ ЗА ПРИЈАВУВАЊЕ И ЗАШТИТА НА УЧЕНИК ЖРТВА НА БИЛО КОЈА ОД ФОРМИТЕ НА НАСИЛСТВО, ЗЛОУПОТРЕБА И ЗАНЕМАРУВАЊЕ

Со овој протокол се уредува начин на пријавување и заштита на учениците жртви на било која форма на насилство, злоупотреба и занемарување односно мерки и активности што ги превзема училиштето во случај на насилство на ученик и мерки за промена на однесувањето на сторителот.

Упатството се однесува на кој било вид насилство чија жртва или сведок е ученик во основното училиште. Притоа не е важно каде се случило насилството (во училиштето или дворот, на патот до училиштето или до домот, во домот и на кое било друго место). Упатството се применува секојпат кога насилството се случува во училиштето и/или кога вработените во училиштето имаат сознанија или сомнеж дека ученик бил или е жртва на насилство на кое било место, а притоа насилството не се разрешило или, пак, ученикот поради насилството трпи негативни последици врз здравјето и развојот.

При спроведувањето на мерките и активностите за превенција и заштита од насилство над ученици, училиштето не смее да ги прекрши фундаменталните принципи. Активностите и мерките што се превземаат не смеат да резултираат со повреда на принципите.

Поимите што се употребуваат во овој протокол го имаат следното значење:

- Насилство - сите форми на насилство, злоупотреба и занемарување .
- Ученик - секој ученик и/или ученичка запишан/а во основното училиште.
- Ученик жртва - секој ученик за кој училиштето има сознанија или се сомнева дека доживеал или доживува насилство.
- Ученик сторител - секој ученик за кој училиштето има сознанија или за којшто постојат основани сомненија дека сторил насилство.

емоционалните потреби на ученикот, образовно и воспитно занемарување.

-Експлоатација : Експлоатацијата на ученици се однесува на искористување на ученикот и/или на неговата работна сила од страна на родителите или старателите, или на трети лица во кои ученикот има доверба, а во корист на други лица или институции. Тоа опфаќа и киднапирање и продажба на ученик заради работна или сексуална експлоатација. Последици од експлоатација се нарушување на физичкото и менталното здравје, нарушување/прекинување на образовниот процес, како и попречување на моралниот, социјалниот и емоционалниот развој на ученикот.

-Физичко насилство: Физичкото насилство претставува однесување во кое преку употреба на физичка сила и со или без други средства се посегнува по телото на ученикот. Физичкото насилство може да има фатален и/или нефатален исход, а се однесува на:

- **физичко малтретирање** меѓу учениците или од страна на возрасен, и секое **физичко казнување и сите други облици на тортура**, сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување.

-Телесно казнување претставува користење на физичка сила со цел да се предизвика одреден степен на болка или непријатност, колку и да е мала. Повеќе од казните вклучуваат удирање шлаганици или плескање со рака, или примена на камшик, стап, појас, чевли, клучеви, дрвена лажица или др. Но, исто така, може да вклучи, на пример, клоцање, тресење или фрлање на ученикот, гребенење, штипење, гризење, влечење за коса, тегнење за уши, каснување, принудувајќи ги учениците да останат во непријатни положби (држење на рацете кренати или стоење на една нога), потоа палење, нанесување изгореници или принудно голтање.

Учениците со попреченост можат да бидат предмет на посебни форми на физичко насилство, какви што се:

- Присилна стерилизација, особено на девојчиња;
- Насилство во маскирана форма како третман (на пример, електроконвулзивна терапија - ЕКТ, и електрични шокови кои се користат како „аверзивен третман“, кој всушност служи за контрола на однесувањето на децата); и
- Намерно нанесување на повреда врз ученик која резултира со попреченост, со цел да ги искористат како питачи на улица или на други места.

-Психичко и емоционално насилство: Психичко насилство претставува психолошко малтретирање, вербална злоупотреба и емоционална злоупотреба или занемарување, кое може да вклучува:

- Сите форми на постојани штетни интеракции со учениците, на пример, кажување или посочување дека се безвредни, несакани, непосакувани, загрозени или дека вредат само за задоволување на потребите на другите;
- Заплашување, тероризирање и закани, искористување, отфрлање, игнорирање и изолирање;
- Негирање на емотивната реакција на ученикот, занемарување на неговото ментално здравје, на медицинските и образовните потреби;
- Навредување, понижување, омаловажување, исмевање и повредување на чувствата на ученикот;

- Изложеност на семејно насилство;
- Ставање во самица, изолација или ставање во кош или ходник како начин на казнување;
- Психолошко малтретирање од возрасни или други ученици, вклучително и преку информатичко-комуникациски технологии - ИКТ, како што се мобилните телефони и Интернет (познато како „кибернасилство“).

Емоционално/психолошко насилство претставува такво однесување кое доведува до моментално или трајно загрозување на психичкото и емоционалното здравје и достоинството на учениците. Се однесува и на ситуации во кои има пропусти за обезбедување на адекватна и поддржувачка средина за здрав емоционален и социјален развој во согласност со потенцијалите на ученикот. Емоционалното насилство во училиштето опфаќа постапки со кои се врши етикетање, игнорирање, навредување, уцена, обраќање со погрдни имиња, потценување, озборување, исмевање, неприфаќање, изнудување, манипулирање, заканување, застрашување, ограничување на движењето на ученикот, како и други облици на непријателско однесување.

- **Социјално насилство:** Социјалното насилство ги вклучува следните облици на однесување: одвојување на ученикот од другите врз основа на различноста, доведување во позиција на нерамноправност и нееднаквост, дискриминација, недружење, игнорирање и неприфаќање по која било основа, исклучување од групата и изолација.

- **Сексуално насилство:** Сексуалното насилство претставува вербално, физичко или симболичко однесување од сексуална природа со кое ученикот сексуално се вознемирува, наведува или принудува на учество во активности од сексуална природа кои ученикот не ги сака, не ги разбира или нема постигнато соодветно ниво на психо-социјален развој за да може да даде согласност. Сексуалната злоупотреба и експлоатација вклучуваат:

- Поттикнување или присила на ученик да се ангажира во каква било незаконска или психолошки штетна сексуална активност;
- Употреба на ученикот во комерцијална сексуална експлоатација;
- Употреба на ученикот во аудио или визуелни слики за детска сексуална злоупотреба;
- Детска проституција, сексуално ропство, сексуална експлоатација за патувања и туризам, трговија со луѓе (во и помеѓу земји) и продажба на ученик за сексуални цели и присилен брак.

Многу деца доживуваат сексуална виктимизација која не е придружена со физичка сила или контрола, но која сепак е психолошки наметлива, искористувачка и трауматична.

-**Врсничко насилство (булинг):** врсничкото насилство претставува збир на намерни негативни постапки, задавање или настојување да се зададе повреда или друг вид на непријатност и штета на друг ученик/ци. Овие постапки се подолготрајни и насочени кон ист ученик/ученичка или група на ученици од страна на еден ист ученик/ученичка или група на ученици. Булингот како поим означува агресија на еден кон друг ученик, најчесто на посилниот кон послабиот, при што напаѓачот и нападнатата страна може да биде поединец или група. Булингот може да се манифестира како физичко, психолошко или емоционално, социјално или сексуално насилство.

-**Кибернасилство:** Кибернасилство претставува облик на малтретирање и вознемирување

преку користење на компјутер, мобилен телефон или слични уреди. Тоа подразбира праќање на навредливи, деградирачки и непосакувани СМС- и ММС-пораки, фото и видеоклипови, праќање на имејл, чет, блогови (место каде што се случува директна комуникација на лица со размена на информации, мислења, активности и сл.) вознемирување преку телефонски повици, посетување на веб-страници со несоодветни содржини, онлајн радикализација, виртуелно сексуално насилство во видеоигри, насилство преку користење на социјалните мрежи какви што се ТикТок, Снепчет, Инстаграм, Фејсбук, Вајбер, Скајп и слични апликации.

-Насилство мотивирано од омраза или предрасуди: Сите видови насилство можат да бидат мотивирани од омраза или предрасуди поврзани со личните карактеристики на ученикот жртва, на неговите родители/старатели, браќа/сестри или други членови на неговото семејство или негови другари, какви што се род, родов идентитет, сексуална ориентација, раса, боја на кожа, етничка и национална припадност, религија или верување, политичко убедување, попреченост или која било друга основа.

- Родово заснованото насилство во училиштата се препознава во форма на сексуално, физичко или психолошко насилство што се одржува како последица на родовите норми и стереотипи и нееднаквата динамика на сили (дистрибуција на моќ) помеѓу различните позиции на мажот и жената во општеството. Родово заснованото насилство се појавува и во интимните партнерски врски на учениците, кои најчесто почнуваат од основно училиште. **Партнерското насилство** кон ученичките се манифестира со забранување или контрола на движењето, изолирање од социјалниот круг, лубомора, уценување и забранување девојчето да се облечува како што сака и друго.

-Обрасци на насилничко однесување наспроти инциденти

Насилството може да се појави во форма на изолиран инцидент кој нема заднина во претходно насилничко однесување. Но најчесто насилството се повторува или трае подолг период, преку опстојување на обрасци на насилничко однесување, кои повремено манифестираат инцидент на насилство. Изолираните инциденти на насилство се покарактеристични за учениците од помала возраст и се манифестираат преку еднократно физичко насилство.

2. ПОДЕЛБА НА НАСИЛСТВОТО ПО НИВОА

Видовите насилство се поделени на три нивоа, во три табели. Поделбата по нивоа во табелите служи како патоказ при одредување на мерките кои се спроведуваат во фазата на интервенција. Поделбата по нивоа во ниту еден случај не значи дека насилството од прво или второ ниво, особено ако се повторува, не може да биде еднакво сериозно.

Табела бр. 1

Прво ниво				
Физичко насилство	Емоционално/ психичко насилство	Социјално насилство	Сексуално насилство/ злоупотреба	Кибернасилство
-Удирање „чврги“ -Буткање -Штипење -Гребење -Кубење -Гризење -Сопнување -Шутирање -Валкање -Уништување на предмети	-Исмевање -Омаловажување -Озборување -Навредување -Ословување со погрдни имиња -Пцуење -Имитирање -„прозивање“	-Дофрлање -Потсмевање -Игнорирање	-Дофрлање -Пцуење -Негативни коментари -Гестикулации со сексуална алузија	-Повремени вознемирувачки повици на телефон -Вознемирување по СМС, ММС – пораки - -Вознемирувачки пораки на социјални мрежи

Табела бр. 2

Второ ниво				
Физичко насилство	Емоционално /психичко насилство	Социјално насилство	Сексуално насилство/ злоупотреба	Кибернасилство
-Шлаканици -Удирање -Газење -Кинење на облека -Затворање -Плукање -Одземање и уништување на сопственост	-Уценување -Закани -Неправедно казнување -Етикетирање -Забрана за комуницирање -Исклучување -Отфрлање -Манипулирање	-Сплеткарење -Игнорирање -Отфрлање -Невклучување -Неприфаќање -Манипулирање -Експлоатација -Исклучување од групата врз дискриминаторска основа -Навреди и вознемирување врз дискриминаторска основа	-Сексуално допирање -Покажување на порнографски материјал -Покажување на интимни делови на телото -Соблекување	-Огласи -Клипови -Блогови -Злоупотреба на форуми и четувања Сексуално насилство во видеоигри -Снимање со камера на насилни сцени -Дистрибуирање на приватни снимки и слики без согласност

Табела бр.3

Трето ниво				
Физичко насилство	Емоционално/ психичко насилство	Социјално насилство	Сексуално насилство/ злоупотреба	Кибернасилство
-Тепачка, давење, фрлања кои резултираат со сериозни последници/укажана помош од лекар -Напад со палка, нож, оружје кој може да има фатален исход -Предизвикување на изгореници -Забрана на храна и спиене -Изложување на ниски температури	-Застрашување со уцена -Рекетирање -Ограничување на движење -Наведување на користење на психоактивни супстанции (легални или нелегални) -Вклучување во секти -Занемарување	-Сериозни закани за животот -Изживување на група над поединец/група -Дискриминација -Организирање на затворени групи (кланови) -Навреди и вознемирување брз дискриминаторска основа	-Заведување од страна на возрасни -Подведување -Злоупотреба на моќта -Наведување -Изнудување и принудување на сексуална активност -Силување -Полов напад врз дете кое не навршило 14 години -Зодоволување на полови нагони пред друг -Обљуба со злоупотреба на положбата	-Дистрибуирање или објавување на приватни снимки и слики без согласност -Снимање на вulgарни и насилни сцени кои масовно се дистрибуирани -Прикажување на порнографски материјал -Производство и дистрибуција на порнографски материјал

3. УЧЕНИК ЖРТВА И УЧЕНИК СТОРИТЕЛ

Секој ученик во одредени околности може да биде жртва или сторител на насилство.

Секој случај на насилство е различен и сите ученици се различни во своите карактеристики, потреби, вредности и желби. Најчести карактеристики на учениците жртви и учениците сторители:

- Ученик жртва: Учениците жртви се најчесто пасивни, срамежливи, тивки и анксиозни, емоционално пречувствителни, лесно заплачуваат и се повлекуваат во себе, плашливи се и за нив се знае дека нема да возвратат, ќе се повлечат ако некој ги нападне. Тие не се агресивни, но ако подолг период се изложени на насилство, стануваат раздразливи и можат да возвратат.

Ученици кои најчесто се изложени или можат да бидат изложени на насилство се:

- ученици кои имаат ниска самодоверба и самопочит, што се воочува и физички (премногу се слаби или премногу крупни, ниски, деца со хронични здравствени проблеми, деца кои употребуваат различни помагала како очила, протези итн.),

- . девојчиња, како ученици под зголемен ризик од родово засновано насилство,
- ЛГБТИ ученици или ученици чии родители се ЛГБТИ,
- ученици со попреченост или со посебни образовни потреби,
- ученици од различни етнички, религиски или социјални групи,
- ученици кои се надарени,
- нови ученици во паралелката,
- ученици кои немаат родители, живеат во еднородителски семејства или други форми на неконвенционални семејства,
- ученици кои потекнуваат од социјално загрозени семејства.

- Ученик сторител: Учениците сторители на насилство често сакаат да ги контролираат другите преку физичко напаѓање или омаловажување; импулсивни Се и манипулативни, често имаат потреба за стекнување материјална корист.

Учениците кои се однесуваат насилно имаат изразени тешкотии да сочувствуваат со другите и не можат да разберат како се чувствува ученикот кој трпи насилство. Овие ученици имаат тешкотии да ги предвидат, да ги разберат причината и последицата од своето однесување и не можат да прифатат одговорност за своите постапки. Секогаш се водени од желбата да ги задоволат сопствените потреби, водејќи се од принципот „овде и сега“, и одложувањето за нив претставува голем напор и разочарување. Зад оваа слика на супериорност често се крие несигурност, сомнеж во сопствените вредности и ниска самопочит, па агресивноста е одбрана и прикривање на својата внатрешна слабост. Насилното однесување на овие ученици често се манифестира преку бес, презир и омраза, што се во функција на одбрана од внатрешната напнатост, несигурност, потиштеност и депресивност, кои често се последица од случувањата во домот, односно средината во која ученикот живее.

Учениците кои е најмногу веројатно да сторат насилство:

- с однесуваат агресивно кон родителите, другите ученици, наставниците,
- имаат потреба да доминираат, односно сакаат да владеат над другите и да ја покажуваат својата моќ така што на ваков начин бараат внимание и признание,
- сметаат дека се подобри и повредни од другите,
- неприфаќаат неуспех, не се толерантни, не прифаќаат различности,
- и самите биле жртви или сведоци на насилство во домот, околината или училиштето,

4. ПРЕВЕНЦИЈА ОД НАСИЛНО ОДНЕСУВАЊЕ И СПРАВУВАЊЕ СО НАСИЛСТВО

Превенцијата од насилното однесување и спречувањето на насилството во училиштата претставува збир на мерки и активности кои имаат за цел создавање безбедно, сигурно и заштитено опкружување, развивање и негување на атмосфера на соработка, почитување на различностите, конструктивна комуникација и следење на одредени правила на однесување во рамките на воспитно-образовните активности, развивање на вештини за препознавање и ефикасно реагирање во ситуации на насилство.

Превенција од насилно однесување и справување со насилство ги подразбира следните чекори на интервенција:

- Препознавање и пријавување на насилство;
- Прибирање на информации;
- Прекинување на насилство и смирување на ситуацијата;
- Советодавно-консултативна работа;
- Заштита од насилство и промена на однесувањето на сторителот;

Мерки и активности за спречување на насилство се спроведуваат преку:

- Статутот на училиштето и интерен акт- протокол на училиштето за забрана на насилничко и дискриминаторско однесување ;
- Зајакнување на капацитетите, улогата и надлежностите на вработените во училиштето во спроведување на мерки и активности за спречување и заштита од насилство
- Директорот на училиштето во соработка со стручните соработници спроведува континуирани обуки, а најмалку двапати годишно, за спречување и заштита од насилство. За реализација на обуките училиштето може да соработува со надворешни експерти, образовни институции и здруженија на граѓани.
- **Едукација и подигање на свеста кај учениците:**
- Одделенскиот раководител/раководител на паралелката е должен да го претстави овој протокол на часот на одделенската заедница, веднаш по почетокот на учебната година, на начин приспособен за возраста на учениците, преку дискусија и интерактивни вежби и размена на мислења
- Училиштето е должно континуирано да работи на едукација и подигање на свеста кај учениците во врска со спречување насилство.
- При спроведувањето на активностите за спречување на насилство, училиштето треба да има предвид дека насилството е комплексен проблем кој може да се намали преку подигање на свеста и промена на вредностите и ставовите за различностите, човековите права, родовата еднаквост,

ненасилна комуникација, развивање на емпатија и почитување на интегритетот и достоинството на другите.

- Забрането е во училиштето да се предаваат и дистрибуираат материјали кои на кој било начин би можеле да стимулираат насилничко однесување, омраза кон различните врз која било основа (како расизам, национализам, ксенофобија, шовинизам, хомофобија и трансфобија)) зацврстување на стереотипите, радикализација и негирање на правата на другите. Ваквото однесување е казниво.
- Одделенските раководители и раководителите на паралелките се должни најмалку еднаш годишно, и секогаш кога има потреба, на часот на одделенската заедница да разработуваат содржини, да спроведуваат работилници, интерактивни вежби и дискусии на теми поврзани со спречувањето и заштитата од насилство, согласно потребите на паралелката.
- Училиштето е должно во рамки на годишната програма за работа да планира
- активности за спречување и заштита од насилство, злоупотреба, запуштање и дискриминација. Во планирањето на овие активности училиштето е должно да ги вклучи наставниците, стручните соработници и учениците.
- Училиштето е должно во рамки на воннаставните активности да организира
- активности поврзани со спречувањето и заштитата од насилство, какви што се едукација, интерактивни вежби, дискусии, врсничка едукација, посети во или од страна на институции и здруженија кои работат на спречување и заштита од насилство.
- Училишните спортски клубови се должни да преземаат активности за спречување на насилството, како едукација на учениците, развивање на правила за ненасилно однесување во спортот, навивање без користење на говор на омраза и навреди и други активности согласно потребите.
- Учениците во рамки на ученичкото организирање и учество, како ученичкиот парламент и ученичкото организирање на ниво на паралелка, можат да спроведуваат активности за превенција од насилство кои вклучуваат предавања, работилници, културни активности, развивање на сопствени практики и правила за постапување во случаи на насилство, формирање на врснички групи за поддршка на жртвите на насилство и слично. Ученичкиот правобранител може да спроведува активности за спречување на насилство, да ги информира стручните соработници или наставниците за случај на насилство и да се грижи за унапредувањето на превенцијата и заштитата од насилство во училиштето. Директорот на училиштето е должен да обезбеди услови за реализирање на овие активности, како простор, технички и финансиски средства. Стручните соработници се должни да соработуваат со учениците и да ги насочуваат при спроведувањето на овие активности.
- Училиштето при спроведување на активности за превенција од насилство можат да користи материјали од програмата за сеопфатно сексуално образование или други програми кои се однесуваат на насилство и различност.

5. ИНТЕРВЕНЦИИ ПРИ ПОЈАВА НА НАСИЛСТВО

- Целта на интервенцијата во случаите на насилство е да се прекине насилството, да се заштити жртвата, да се спречи повторување на насилството, да се промени однесувањето на сторителот и да се влијае врз факторите кои придонеле за појавување на насилството.
- Секој случај на насилство е различен и затоа за секој случај треба да се проценува поединечно кои мерки треба да се преземат, во согласност со принципите на овој протокол.

5.1. ПРЕПОЗНАВАЊЕ И ПРИЈАВУВАЊЕ НА НАСИЛСТВО

- Секој е должен да пријави насилство или сомнеж за насилство над ученик, без разлика дали насилството се случило во училиштето, на патот до училиштето или во училишниот двор, во домот на ученикот или на кое било друго место.
- Наставниците, стручните соработници и директорот на училиштето се должни да го препознаат насилството, во секојдневното работење да внимаваат дали во училиштето се случува насилство, дали некој ученик е жртва на насилство и дали некој ученик се однесува насилно. Доколку забележат насилство, наставниците, стручните соработници и директорот во училиштето се должни да го применат овој протокол. Доколку некој од вработените се сомнева во насилство, информацијата ќе ја сподели со стручните соработници и релевантни наставници (на пример, одделенски раководител/раководител на паралелката или друг наставник кој комуницира со учениците засегнати од насилството), кои понатаму ќе продолжат да ја наблудуваат состојбата или ќе продолжат со мерките за заштита од насилство.
- Директорот е должен да определи контакт-лице за пријавување насилство и негов заменик од редот на стручните соработници. Името и информациите за контакт на лицето ќе се објават на видливи места во училиштето и на веб-страницата на училиштето. Директорот ќе ги назначи лицата од стручните соработници за кои проценува дека имаат најдобра комуникација со учениците, најдобри вештини и вредности за спречување и заштита од насилство и кои уживаат доверба кај учениците.
- Училиштето е должно да обезбеди секаков вид на комуникација меѓу учениците и контакт-лицето за пријавување насилство: телефон, писмена пријава, пријава по имејл или која било друга апликација која вообичаено ја користат учениците.
- Училиштето е должно да обезбеди службен телефон и е-адреса на контакт-лицето, кои ќе се користат исклучиво за пријавување на насилство и комуникација поврзана со случаите на насилство.
- Училиштето е должно да обезбеди анонимно пријавување на насилство,

преку поставување на кутија за пријави. Оваа кутија ќе биде соодветно обележана и ќе служи за анонимно да пријават насилство, пофалби и критики.

- Контакт-лицето за пријавување насилство е должно да ја отвори кутијата најмалку еднаш неделно или секогаш кога има сознание дека во кутијата би можела да се најде пријава за насилство.
- Училиштето на својата веб-страница ќе постави формулар за пријавување насилство, со можност насилството да се пријави анонимно. Контакт-лицето за пријавување насилство и заменикот треба да имаат пристап до пријавите и редовно да проверуваат дали е пристигната пријава.
- Вработениот до кој стигнала информацијата или пријавата за насилство е должен да го информира контакт-лицето за пријавување насилство и заедно со него да одлучи каков вид на мерки за заштита ќе се спроведат.
- Доколку ученикот жртва директно пријавува насилство на вработен во училиштето, треба да се земе предвид дека жртвата го избрала тој вработен бидејќи најмногу му верува, па затоа тој вработен треба да остане вклучен во мерките за заштита и да продолжи да комуницира со ученикот жртва. Во одреден момент ученикот жртва треба да се праша дали сака да продолжи да комуницира со тој вработен или сака да се назначи друго лице.
- **Вработените во училиштето внимаваат на следните знаци кои можат да се појават кај учениците, поврзани со насилството:**
- **На физички и физиолошки план**
  - Траги од различни повреди, модринки, лузни, изгореници, исекотини, искината облека, запуштен и неуреден изглед, скршени односно искинати работи, проблеми со исхраната, болки во стомакот, главоболки, повраќање, скршеници, проблеми со спиењето (несоница или претерано долго спиење).
- **На емоционален план**
  - Плачливост, повлеченост, односно претерана активност, раздразливост, појава на невообичаени и претерани стравови, агресивно и автодеструктивно однесување, молчаливост, невообичаена говорливост, гледање во „празно“ ноќни кошмари, консумирање алкохол/наркотици, страв да се остане сам, страв од дружење со други луѓе, ноќно мокрење во постела, лажење, грицкање нокти, нарушување на говорот и други симптоми.
- **Однесување во училиште/дома**
  - Значајно намалување на училишниот успех, појава на неоправдани изостаноци, исчезнување на работи (мобилен телефон, предмети од облека, чанти/ранци, тетратки, пари.) немање концентрација за учење, доцнење, избегнување на одговорности, неносење домашни задачи, избегнување или неучествување во разновидни активности, невообичаени начини на играње (кај помалите деца), избегнување на физички допир, силен страв од возрасни, манифестен страв од враќање дома или од одење во училиште, избегнување да се користи мобилен телефон или сличен уред или негово

пречесто користење (кај кибернасилството) и сл.

- Некои наведени облици на однесување (поединечно или во одредена комбинација) може да бидат природни или развојни реакции. Важно е да се посвети внимание на екстремностите, зачестеноста, времетраењето и повторувањето, како и на комбинацијата на поединечните симптоми.

5.2. ПРЕКИНУВАЊЕ НА НАСИЛСТВОТО

- Начинот на прекинување на насилството зависи од видот на насилство, бројот на ученици вмешани во него и нивната возраст.
- Вработените се должни веднаш да го прекинат насилството. Запирањето на насилството е обврска на секој вработен кој ја добил информацијата за случајот или бил сведок на насилството.
- Доколку станува збор за посериозна форма на насилство (како, на пример, тепачка во која учествуваат поголем број ученици, физичко насилство во кое учениците употребуваат нож или друго оружје), а вработените проценуваат дека не можат сами да го сопрат, веднаш ќе повикаат полиција.
- Доколку сторител на насилството е возрасен, без разлика дали станува збор за друг вработен во училиштето, трето лице или родител, училиштето има обврска да повика полиција и/или центар за социјална работа. Доколку сторителот е вработен во училиштето, директорот е должен да го прекине работниот однос, а дотогаш да изрече привремена мерка отстранување од работа на работникот до донесување на одлука за отказ на договорот за вработување, согласно Законот за наставници и стручни соработници во основните и средните училишта, Законот за основното образование, прописите од областа на вработените во јавниот сектор и општите прописи за работните односи. Доколку вработениот сторител на насилство врз ученик, со извршувањето на насилството, сторил кривично дело, директорот е должен да повика полиција.
- Во случаи кога вработените се сомневаат дека некој ученик е жртва на каков било вид насилство, без разлика каде се случува и кој е потенцијалниот сторител, вработените се должни да го информираат контакт-лицето за пријавување насилство. Потоа контакт-лицето разговара со ученикот и/или со други лица кои би можеле да имаат сознанија. Наставниците и стручните соработници разговараат и со родителите. Разговорот со родителите не се реализира во случаи кога истиот не е во најдобар интерес на детето (кога постои сомнеж дека родителот е сторител, на друг начин е одговорен за насилството или пак вмешувањето на родителот би можело да предизвика насилство врз ученикот). Во овие случаи секогаш е препорачливо да се повика Центар за социјална работа.
- Доколку станува збор за насилство што се случило во домот на ученикот или на друго место за кое вработените добиле информација преку видливи знаци на телото на ученикот и од неговото однесување, вработениот што го забележал тоа, го известува контакт-лицето за пријавување насилство. Контакт-лицето во соработка со останатите стручни соработници и релевантни наставници разговараат со ученикот или со други лица со цел да

добијат попрецизни информации. Овие случаи училиштето е должно да ги пријави во Центарот за социјална работа.

5.3. СМИРУВАЊЕ НА СИТУАЦИЈАТА

- Откако насилството е прекинато, вработените преземаат мерки за смирување на ситуацијата. Во оваа фаза, вработениот кој го прекинал насилството задолжително го информира и го вклучува контакт-лицето за пријавување на насилство, кое ја води оваа фаза.
- Кога станува збор за инцидент на насилство, без значајни последици, кој се случува првпат како наведените во Табела бр. 1, вработениот кој го прекинал насилството не е обврзан да го повика контакт-лицето за пријавување на насилство туку сам треба да ја смири ситуацијата. Во случај да процени дека не може самостојно да влијае или ситуацијата почнува повторно да ескалира, ќе го повика контакт-лицето.
- Кога станува збор за инцидент на насилство од Табела 1, кој се повторува, или за насилство од табелите број 2 и 3, вработениот е должен да го повика контакт-лицето.
- Контакт-лицето за пријавување на насилство проценува, во зависност од околностите на случајот, дали ќе повика и вклучи други вработени во училиштето, како одредени наставници, стручни соработници и/или директорот. Контакт-лицето може да одлучи во оваа фаза да повика и претставници од други институции, како полиција, Центар за социјална работа, здравство или кое било друго лице кое согласно експертизата и службената положба може да помогне во смирување на ситуацијата. Кога станува збор за случаи на насилство од табела број 3, мора да се повикаат претставници од други институции. Секогаш кога повикува други институции, контакт-лицето ќе го информира директорот, освен во случаите кога поради итност мора веднаш да се повика полиција.
- Во случаи кога се вклучуваат претставници од други институции, контакт-лицето и вработени во училиштето ги прават разговорите со учениците, наместо претставниците од другите институции (кои за учениците се непознати и е веројатно да предизвикаат страв или вознемиреност кај учениците, особено од униформиран полициски службеник).
- Доколку станува збор за насилство од Табела 3, особено насилство кое претставува кривично дело, прво ќе постапат претставниците од МВР, ЦСР и здравството, а потоа вработените во училиштето ќе разговараат со учениците и ќе преземаат дополнителни заштитни мерки. Разговорите можат да се направат и наредниот ден или во првиот момент кога ќе се создадат услови.
- Вклучувањето на претставници од други институции и преземањето на мерки во која било фаза од страна на други институции во никој случај не значи дека училиштето престанува да презема мерки и активности за смирување на состојбата, превенција од повторување на насилството и заштита на жртвата. Во овие случаи, контакт-лицето за пријавување

насилство интензивно соработува со претставниците од другите институции, заеднички се договараат и координираат за можните мерки, ги усогласуваат мерките, меѓусебно се известуваат за ефектот од мерките, потребата од нивна измена, интензивирање и прекинување. Ако училиштето процени дека мерките кои ги преземаат другите институции не се соодветни, не се во најдобар интерес на детето, претставниците од другите институции одбиваат соработка, не доаѓаат и не преземаат мерки, тогаш е должно да го извести Народниот правобранител, надредени лица во министерствата или надлежните инспекторати. За овие случаи училиштето може да побара помош од здруженија кои работат на спречување и заштита од насилство или нудат бесплатна правна помош.

- Во оваа фаза неопходно е да се добијат информации за причините и факторите кои довеле до насилството. Треба да се утврди кој бил вмешан во насилството, колку време траело, дали се повторувало. Да се утврди кои се лични карактеристики на жртвата и на сторителот, желби и потреби на жртвата, можни последици врз психо-физичкото здравје и развојот на ученикот жртва. Исто така, да се согледаат односите и врските со родителите/старателите, дали е потребно тие да се информираат и да се вклучат во донесување на одлуки за мерките кон ученикот жртва и кон сторителот.
- Овие мерки вклучуваат разговори со сите ученици вмешани во насилството, ученикот жртва, ученикот сторител и учениците наблудувачи. Разговорите со жртвата и со сторителот мора да се прават одвоено, во посебни простории и без присуство на други ученици. Приватни разговори се препорачливи и со наблудувачите, бидејќи поради динамиката на групата, страв од исклучување или осудување, наблудувачите можат да се воздржат од давање на точни информации. Разговорите ги врши контакт-лицето или друг вработен на кој жртвата му се доверила, или ученикот сам бара да разговара со друго лице.
- Контакт-лицето може да одлучи да вклучи и други вработени, наставници или стручни соработници во разговорите, согласно условите во кои се случил настанот. Но треба да се има предвид дека разговорите во повеќето случаи ќе бидат поуспешни доколку во нив учествуваат што е можно помал број на лица, доколку се случуваат приватно и се гарантира доверливоста. Од учениците, а особено жртвата, не смее да се бара да го прераскажуваат случајот повеќепати, пред различни лица, или повеќепати да им се поставуваат истите прашања во знак на недоверба кон веќе дадениот одговор или како обид „да се фатат во лага“.
- Кога станува збор за случаи на насилство од табела 1 кои се повторуваат, или случаи на насилство од табела 2 или 3, контакт-лицето или друго вработено лице кое разговарало со учениците, доследно, без претерување, парафразирање или изведување на сопствени заклучоци, ќе ги запише изјавите на сите ученици веднаш по завршувањето на разговорите. Додека трае разговорот, контакт-лицето или друг вработен може да запишува белешки, но не и да ги пишува целосно изјавите, бидејќи неопходно е посветено да го води разговорот, а вниманието да му остане насочено кон

учениците.

- Не треба да се очекува дека при првиот разговор учениците, а особено жртвата, ќе ги соопшти сите детали во врска со насилството што го доживеала. Ова не значи дека жртвата и останатите ученици лажат, туку поголема е веројатноста дека се заплашени од можните последици (останатите ученици да ги изолираат, да ги исклучат од друштвото, да ги нарекуваат со погрдни зборови, да се соочат со казни од родителите, нивните родители да се соочат со казни итн.) да чувствуваат срам и страв од осуда и/или да немаат доверба во лицата со кои разговараат. Затоа контакт-лицето и другите вработени треба да бидат трпеливи, а разговорите да продолжат се додека има потреба.

НАСОКИ ЗА РАЗГОВОР СО УЧЕСНИЦИТЕ:

- Трпеливо и внимателно слушајте ги учесниците, вклучувајќи ги и сведоците;
- Насочете го вниманието на конкретните постапки и однесување;
- Без осудување, согледувајте ја ситуацијата без намалување или преувеличување;
- Внимателно слушајте што ви зборуваат учениците, не само тие што трпат насилство, туку и тие кои го извршиле насилството, и тие кои ги наблудувале;
- Не интерпретирајте, не менувајте, не толкувајте, не заземајте страна;
- Користете речник што го користат и учениците кога зборуваат за насилство, злоупотреба и занемарување;
- Не подразбирајте, не претпоставувајте, прашувајте, а не тврдете;
- Проверете дали точно, правилно сте разбрале што ви кажале учениците;
- Разговарајте смирено, не реагирајте шокирано, со недоверба;
- Покажете дека верувате во тоа што ученикот ви го зборува, за да го охрабрите да ви раскаже што повеќе;
- Не обвинувајте и не пресудувајте;
- Не однесувајте се и не поставувајте прашања на истражителски, т. е. „полициски“ начин;
- Не ветувајте дека веднаш ќе биде се во ред, тоа не е реално;
- Заедно со ученикот со когошто се води разговорот одредете рамка и време на активности кои ќе ги преземете;

- Нагласете дека ќе се реализираат повеќе средби, за да знае ученикот дека сте тука за него и дека не завршува контактот со еден разговор;

- Кажете дека ќе направите се што е навистина во ваша моќ;

- Не префрлајте ја одговорноста за реагирање на друг. Секој е обврзан да реагира во својот домен;

- Запознајте ги учесниците со наредните чекори, кој и каде ќе биде информиран и вклучен во процената и следењето на ситуацијата.

5.4. ЗАШТИТА ОД НАСИЛСТВО И ПРОМЕНА НА ОДНЕСУВАЊЕТО НА СТОРИТЕЛОТ

По смирувањето на ситуацијата и добивањето информации од разговорите со сите вмешани и сведоци на насилството, училиштето одлучува дали и кои мерки на заштита ќе се спроведат.

Во случаите од табела 1 кои не се повторуваат, наставникот кој го прекинал насилството, стручниот соработник или директорот одлучува кои мерки ќе ги преземе. Наставникот, стручниот соработник или директорот може да одлучи физички да го оддели сторителот од жртвата (да го премести на друга клупа), да разговара со жртвата приватно, да ја праша дали и е потребна психо-социјална поддршка или разговор со психологот или друго лице, да разговара со паралелката или набљудувачите, да им објасни зошто ваквото однесување е недозволиво и какви последици можат да настанат.

Со сторителот да разговара приватно и да му укаже дека не треба да го повтори однесувањето, да го упати сторителот на советување кај психологот, да им укаже на учениците на ненасилната комуникација и ненасилните начини на разрешување на конфликти. Особено е значајно жртвата во ниту еден момент да не се почувствува казнета, како, на пример, жртвата да се премести на друга клупа наместо сторителот, од жртвата да се бара да не носи одредена облека или предмет во училиштето, жртвата да се прати на задолжително советување кај психологот и слично.

Во случаите од Табела 1 кои се повторуваат и случаите од Табела 2, училиштето изработува писмен план за заштита на жртвата и промена на однесувањето на сторителот. Овој план го изработува контакт-лицето, кое по сопствена проценка одлучува дали и кои други лица ќе ги вклучи во изработката (наставниците, стручните соработници, директорот, претставници од други институции, експерти од областа, претставници од здруженија и сл.).

Во случаите од Табела 3, училиштето изработува план за заштита на жртвата и промена на однесувањето на сторителот, а во изработката на планот задолжително вклучува претставници од Центарот за социјална работа. Ако станува збор за кривично дело, задолжително се вклучува претставник од МВР. Доколку случајот на насилство има

сериозни последици за физичкото и менталното здравје на ученикот, во изработката на планот задолжително се вклучуваат претставници од здравствените институции.

План за заштита на ученик жртва и промена на однесувањето на сторителот вклучува:

- Психо-социјална поддршка на жртвата од страна на училишниот психолог и/или други стручни соработници. Сесиите на психо-социјална поддршка траат се додека не се постигнат резултатите и се додека лицата кои ја нудат поддршката проценуваат дека треба да се продолжи. Ако жртвата добива психо-социјална поддршка надвор од училиштето, училишниот психолог ги координира своите активности со стручното лице кое работи со ученикот и заедно одлучуваат за видот и интензитетот на мерките на поддршка кои училиштето треба да ги преземе. Доколку училиштето процени дека нема капацитети да му овозможи психо-социјална поддршка на ученикот или ученикот има потреба од помош од страна на стручни лица од различни професии кои не работат во училиштето, ќе посредува со институциите од јавното здравство и/или специјализираните советувајќишта за насилство на здруженијата на граѓани, со цел ученикот да ја добие психо-социјалната поддршка надвор од училиштето.

- **Мерки за физичко одделување на жртвата од сторителот.** Овие мерки се препорачува да се донесат во случаите од Табела 1 кои се повторуваат или случаите од Табела 2, додека за случаите од Табела 3 задолжително е да се предвидат. Овие мерки вклучуваат преместување на сторителот во друга паралелка која е физички оддалечена од паралелката на жртвата, забрана на сторителот да и се приближува на жртвата, доколку посетуваат исти вонучилишни активности, екскурзии или спортски клубови, на сторителот може да му се ограничи учеството додека не му се промени однесувањето и во случај жртвата да се согласи. Во овие случаи, преместувањето во друга паралелка не се изрекува како педагошка мерка, туку како мерка за заштита на жртвата од насилство.

- Мерки за физичко одделување на жртвата. Овие мерки се употребуваат само доколку е неопходно, жртвата тоа го бара и се во нејзин најдобар интерес. Мерките вклучуваат ослободување од настава за одреден период, ослободување од обврски по одредени предмети и вонучилишни активности, можност за привремено учење од дома, преместување во друга паралелка доколку тоа е барање на жртвата и ако во другата паралелка има ученици на кои жртвата им верува, ученици кои подобро ќе ја прифатат и поддржат. Во овие случаи, преместувањето во друга паралелка не се изрекува како педагошка мерка, туку како мерка за заштита на жртвата од насилство.

Мерки за промена на однесувањето на сторителот. Овие мерки се применуваат само доколку сторител е друг ученик или ученици. Овие мерки вклучуваат психо-социјална поддршка со училишниот психолог или друго лице согласно потребите, за што важат одредбите од точка 1; упатување на родителите/старателите и/или други членови на семејството на психо-социјално советување во надлежна установа; разговори и советувања на родителите/старателите и/или други членови на семејството во врска со мерките кои треба да ги преземат со цел да се промени однесувањето.

Педагошки мерки кон сторителот. Педагошките мерки од Член 72 од Законот можат да се

изречат кон ученик сторител на насилство. Овие мерки треба да се изречат само во случаите кога мерките за промена на однесувањето не покажуваат резултати и тогаш кога се работи за случај на насилство од Табела 3.

Преместување на сторителот во друго училиште. Оваа мерка може да се користи во случаите на насилство од Табела 2 кои се повторуваат или случаите на насилство од Табела 3 и не претставува педагошка мерка, туку мерка за заштита на жртвата од насилство. Во случаите на насилство кои претставуваат сериозна траума за жртвата со последици врз здравјето и развојот, единствен начин за да се прекине преживувањето на траумата и да се започне интеграција на жртвата е сторителот целосно да се отстрани од нејзиното секојдневие. Во случај на изрекувањето на оваа мерка, училиштето соработува со локалната самоуправа и Министерството за образование и наука, кои посредуваат со другото училиште и го информираат. Вработените во другото училиште треба да бидат целосно информирани за случајот, да се координираат со контакт-лицето за пријавување насилство од училиштето и да продолжат да ги спроведуваат мерките за промена на однесувањето на сторителот.

Мерки за поддршка на набљудувачите и/или сведоците. Контакт-лицето или друг стручен соработник или наставник спроведуваат мерки за поддршка или промена на однесувањето на учениците сведоци или набљудувачи, со цел да се пресретнат и нивните искуства и да се зајакнат вештините за реакција во случаите на насилство. Овие мерки вклучуваат: разговарање и објаснување на случајот и околностите, можност да ги кажат своите размислувања и чувства поврзани со случајот, објаснување на последиците кои ги остава насилството врз жртвата и врз општеството, советување како да реагираат во вакви случаи, договарање за заедничка поддршка на жртвата и сл. Притоа, на учениците не им се откриваат детали за случајот кои не ги знаат. Крајна цел на овие мерки е учениците да не го оправдуваат насилството и да разберат зошто ова однесување е штетно. Овие разговори не смеат да се водат во присуство на ученикот жртва и ученикот сторител. Учениците набљудувачи и сведоци не треба да се осудуваат или обвинуваат ако не пријавиле навремено, ако навивале и слично. Доколку станува збор за случаи на насилство од Табела 2 кои се повторуваат или од Табела 3, на учениците сведоци или набљудувачи им се нуди психо-социјална поддршка од училишниот психолог и/или се упатуваат во друга установа. Овие мерки можат да вклучат едукативни активности, како предавања и работилници на теми поврзани со случајот на насилство, работилници за ненасилна комуникација и работилници за врсничка поддршка на жртви на насилство.

Сите мерки кои се однесуваат на жртвата мора да се донесат со нејзино вклучување, согласување и земање предвид на нејзините желби и потреби. Жртвата треба да чувствува дека одлучува за себе, заедно со возрасните, и дека има контрола над ситуацијата. Сите предлози контакт-лицето или друго лице од доверба на жртвата, детално и ги образложува на разбирлив начин приспособен на возраста и се труди да ја оспособи за да донесе информирана одлука. Со жртвата се работи трпеливо, се остава време за да одлучи, да го промени мислењето, да одбие одреден предлог и можност да се прекине дури и кога нешто почнало да се спроведува.

Контакт-лицето или друго вработено лице кое е од доверба на ученикот сторител, ќе разговара со сторителот за донесените мерки, резултатот што се сака да се постигне,

следните чекори кои ќе се преземат и последиците со кои ќе се соочи. Ученикот сторител не треба да се обвинува и осудува, туку треба да се влијае врз промена на неговото однесување и врз факторите кои довеле до насилничкото однесување.

Родителите/старателите на жртвата и на сторителот се вклучуваат во изработката на планот за заштита на ученикот жртва и промена на однесувањето на сторителот, секогаш кога тоа не е спротивно на принципот на најдобар интерес на детето. Доколку родителите/старателите се несоработливи и дејствуваат на штета на детето, училиштето е должно да го извести Центарот за социјална работа. Доколку родителите/старателите се однесуваат насилнички или училиштето проценува дека може да дојде до насилство или штета кон вработен во училиштето, други ученици или родители/старатели на друг ученик, освен Центарот за социјална работа, ќе повика и полиција, а зависно од околностите на случајот, може да се извести и Министерството за образование и наука, инспекторатот, Народниот правобранител и да се побара правна помош од Министерството за правда или здруженија на граѓани.

Планот за заштита на жртвата и промена на однесувањето на сторителот постојано се евалуира, дополнува, се оценува дали дава резултати, се проценува состојбата на ученикот жртва и ученикот сторител. Врз таа основа се определува траењето на мерките и нивниот вид. Мерките продолжуваат се додека не се добијат посакуваните резултати, а потоа континуирано се внимава на однесувањето, развојот на ученикот жртва и на ученикот сторител.

6. ЕВИДЕНЦИЈА НА НАСИЛСТВО НАД УЧЕНИК

Контакт-лицето е должно да го евидентира секој случај на насилство над ученик во формуларот од Прилог 2. Во формуларот се евидентираат случаите на насилство од Табела 1 кои се повторуваат, случаите од Табела 2 и Табела 3. Формуларите се чуваат во согласност со Законот за заштита на личните податоци.

Планот за заштита на жртвата од насилство и промена на однесувањето на сторителот, во сите негови верзии и дополнувања, се чува заедно со формуларот за евиденција од Прилог 2. За подготовка на планот може да се користи формуларот од Прилог 3. Овој формулар се пополнува веднаш по пополнувањето на формуларот од Прилог 2. Лицето за контакт или неговиот заменик, заедно со останатите лица кои се вклучени во одлучувањето и спроведувањето на мерките за заштита на жртвата и промена на однесувањето на сторителот, го пополнуваат делот за процена на ефикасноста на мерките, во моментот кога ќе проценат дека се постигнати некакви резултати, а најдоцна во рок од еден месец од дознавањето за случајот на насилство. Овој формулар се пополнува онолку пати колку што има потреба, се додека траат мерките за заштита на жртвата и за промена на однесувањето на сторителот. Притоа, се пополнуваат само оние делови во кои нешто ќе се измени и дополни. Откако ќе се процени дека мерките го оствариле својот ефект, завршно се пополнува само делот за процена на ефикасноста од мерките.

Клучни елементи на планот за заштита на жртвата и промена на однесувањето на сторителот се: резултати и индикатори за мерките кои се следат, временска рамка на спроведување, временска рамка за евалуација; информации за лицата кои учествуваат во

негова подготовка, забелешки (каде се внесуваат отворени прашања кои дополнително се разгледуваат, различни мислења на лицата кои учествувале во подготовката), потпис од контакт-лицето и директорот на училиштето, датум на негово донесување.

7. МЕЃУСЕКТОРСКА СОРАБОТКА

Министерството за образование и наука, во соработка со Бирото за развој на образованието, е должно да обезбеди контакт-информации од претставници од полицијата и Министерството за внатрешни работи, центрите за социјална работа, Министерството за труд и социјална политика, здравствените установи, Министерството за здравство, здруженија на граѓани кои работат на превенција и заштита од насилство, здруженија кои нудат бесплатна правна помош, Народниот правобранител и неговите регионални канцеларии, инспекторатите по области и други надлежни институции. Министерството за образование и наука е должно, пред почетокот на секоја учебна година, да достави обновени контакт-листи до училиштата. Училиштето во соработка со локалната самоуправа може да организира првични средби со претставници од другите институции, со цел да ги запознаат со содржината на ова Упатство и да договорат детали околу начинот на соработка.

За превенција од насилно однесување училиштето формира Тим за превенција на насилно однесување. Тимот за превенција на насилно однесување е составен од 5 члена и тоа: претставник од подрачното училиште, психолог, специјален едукатор и рехабилитатор, одделенски наставник и предметен наставник.

Тимот за превенција на насилно однесување изготвува Програма за работа и акционен план кои е составен дел од Годишната програма за работа на училиштето. Училиштето е должно по засновање на работен однос со вработениот, да го информира наставникот, односно стручниот соработник за содржината на Протоколот за постапка за пријавување и заштита на ученик жртва на која било од формите на насилство, злоупотреба и занемарување. Насилство кон ученик од страна на вработен во училиштето е основа за отказ.

8. ЗАШТИТА ОД ДИСКРИМИНАЦИЈА И ПРОМОЦИЈА НА ЕДНАКВОСТ

Во училиштето се забранува секоја директна или индиректна дискриминација, повикување и поттикнување на дискриминација и помагање во дискриминаторско постапување по основ на пол, раса, боја на кожа, национално или етничко потекло,

попреченост, род, сексуална ориентација, родов идентитет, државјанство, социјално потекло, образование, религија или верско уверување, политичко уверување, други видови уверувања, возраст, семејна или брачна состојба, имотен статус, здравствена состојба и општествен статус или која било друга основа која е предвидена со закон или со меѓународен договор ратификуван согласно со Уставот на Република Северна Македонија во остварување на правата од основното образование.

Се забранува секој облик и вид на дискриминација во основното образование и тоа во:

- воспитно-образовниот процес,
- процесот на запишување во основното образование,
- достапност до услуги и придобивки, разумно прилагодување, пристапност до и во објекти,
- вработувањето, кариерното напредување и престанок на вработувањето,
- ученичкото организирање,
- содржината на наставните програми и учебниците,
- управувањето и учеството во органите и телата на училиштата,
- финансирањето на основното образование и
- која било друга област од основното образование.
- Забраната за дискриминација се однесува и на дискриминација кон родителите, односно старателите на ученикот врз која било од основите од дел 8.
- Вработените во основните училишта се должни да промовираат еднаквост и правичност помеѓу сите ученици и активно да се спротивставуваат на сите облици на дискриминација и насилство.

Забраната за дискриминација се однесува и на дискриминација кон вработените во основните училишта врз која било од основите. Заштита од дискриминација се обезбедува согласно со прописите од областа на спречување и заштита од дискриминација.

Волково, Скопје

Дата: _____

ДИРЕКТОР

СЛАЃАНА ГАВРИЛОСКА

ПРИЛОЗИ

Прилог 1: Табели

Табела бр. 1

Прво ниво				
Физичко насилство	Емоционално/ психичко насилство	Социјално насилство	Сексуално насилство/ злоупотреба	Кибернасилство
-Удирање „чврги“ -Буткање -Штипење -Гребење -Кубење -Гризење -Сопнување -Шутирање -Валкање -Уништување на предмети	-Исмевање -Омаловажување -Озборување -Навредување -Ословување со погрдни имиња -Пцуење -Имитирање -„прозивање“	-Дофрлање -Потсмевање -Игнорирање	-Дофрлање -Пцуење -Негативни коментари -Гестикулации со сексуална алузија	-Повремени вознемирувачки повици на телефон -Вознемирување по СМС, ММС – пораки -Вознемирувачки пораки на социјални мрежи

Табела бр. 2

Второ ниво				
Физичко насилство	Емоционално /психичко насилство	Социјално насилство	Сексуално насилство/ злоупотреба	Кибернасилство
-Шлаканици -Удирање -Газење -Кинење на облека -Затворање -Плукање -Одземање и уништување на сопственост	-Уценување -Закани -Неправедно казнување -Етикетање -Забрана за комуницирање -Исклучување -Отфрлање -Манипулирање	-Сплеткарење -Игнорирање -Отфрлање -Невклучување -Неприфаќање -Манипулирање -Експлоатација -Исклучување од групата врз дискриминаторска основа -Навреди и вознемирување врз дискриминаторска основа	-Сексуално допирање -Покажување на порнографски материјал -Покажување на интимни делови на телото -Соблекување	-Огласи -Клипови -Блогови -Злоупотреба на форуми и четувања Сексуално насилство во видеоигри -Снимање со камера на насилни сцени -Дистрибуирање на приватни снимки и слики без согласност

Табела бр.3

Трето ниво				
Физичко насилство	Емоционално/ психичко насилство	Социјално насилство	Сексуално насилство/ злоупотреба	Кибернасилс
-Тепачка, давење, фрлања кои резултираат со сериозни последници/укажана помош од лекар -Напад со палка, нож, оружје кој може да има фатален исход -Предизвикување на изгореници -Забрана на храна и спиене -Изложување на ниски температури	-Застрашување со уцена -Рекетирање -Ограничување на движење -Наведување на користење на психоактивни супстанции (легални или нелегални) -Вклучување во секти -Занемарување	-Сериозни закани за животот -Изживување на група над поединец/група -Дискриминација -Организирање на затворени групи (кланови) -Навреди и вознемирување брз дискриминаторска основа	-Заведување од страна на возрасни -Подведување -Злоупотреба на моќта -Наведување -Изнудување и принудување на сексуална активност -Силување -Полов напад врз дете кое не навршило 14 години -Зодоволување на полови нагони пред друг -Обљуба со злоупотреба на положбата	-Дистрибуирање или објавување на приватни снимки и сли без согласност -Снимање на вулгарни и насилни сцени кои масовно дистрибуираат -Прикажување на порнографски материјал -Производство дистрибуција порнографски материјал

Прилог 2: Формулар за евиденција на насилство

1. Датум и час кога се случил насилниот настан/ситуација: _____

2. Насилството се случува:

Прв пат

Се повторува повеќепати: _____ (наведете колку пати)

3. Каде се случило насилството (можни се повеќе одговори):

Во училницата

Во спортска сала

Во ходниците

Во тоалетот

Во дворот кон училиштето

На пат кон/од училиште

Во домот

На интернет

Друго: _____

4. Начин на откривање или воочување на насилство (насилна ситуација):

Наставник

Ученик сведок или ученик кој на друг начин дознал

Стручен соработник

Контакт лице за пријавување насилство или негов заменик

Пријава од обезбедување

Директорот на училиштето

Друго вработено лице во училиштето

Пријава од родител/старател

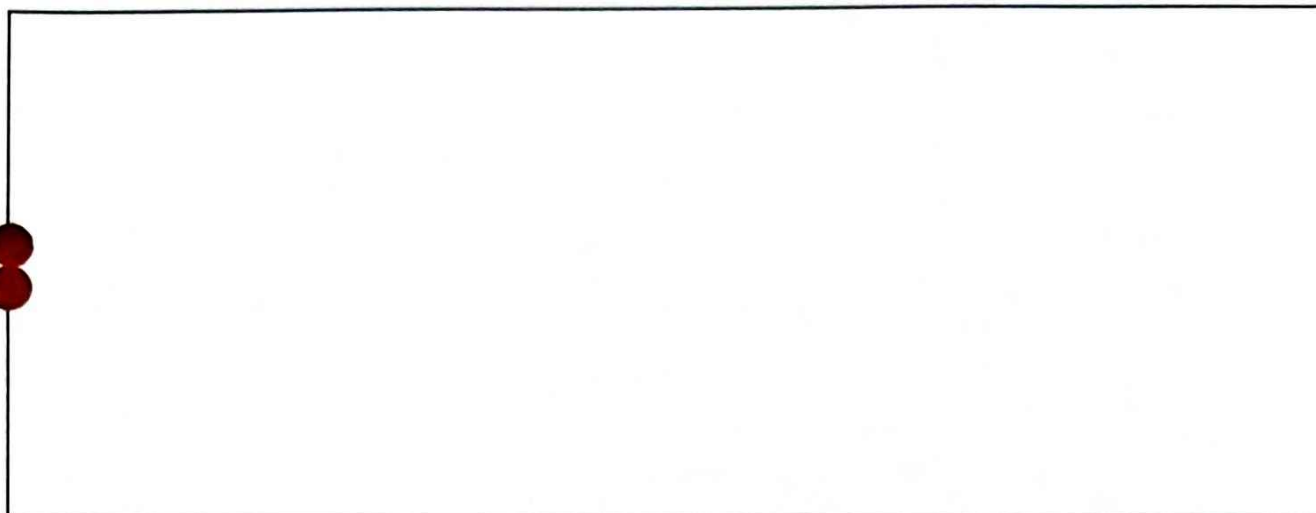
Пријава од личност која доживеала насилство

Анонимна пријава на е-пошта, веб-страница или во кутија

___ Друго: _____

5. Опис на настанот:

6. Учесници во насилство (дополни со број)

6.1 Колку жртви има во случајот?

6.2 Колку сторители има во случајот?

6.3 Ученик/ци жртва/и на насилство (овој дел се копира онолку пати колку што има жртви во случајот и се пополнува за секоја жртва поединечно)

Име и презиме: _____

Возраст: _____

Род:

___ Машки

___ Женски

___ Транс

___ Друго

Етничка припадност:

- Македонска
- Албанска
- Турска
- Ромска
- Бошњачка
- Влашка
- Српска
- Друго

Дали ученикот е дете со попреченост или со посебни образовни потреби?
Заокружете: ДА НЕ

Дали ученикот припаѓа на некоја маргинализирана или ранлива група, како ЛГБТИ, сиромашно или економски помалку моќно семејство, дете кое досега било жртва на насилство, дете кое има здравствени проблеми, дете без родители или дете од едно родителско семејство или дете кое живее во друга форма на неконвенционални семејства или е од друга маргинализирана група?

Допишете и додајте опис доколку не знаете или се сомневате.

6.4. Кој е сторител на насилството (можни се повеќе одговори):

Ученик или група ученици од училиштето

Вработен во училиштето. Кој? Наведете име и презиме: _____

Член на семејството

Друг врсник

Трето возрастно лице

Друго: _____

6.5 Ученик/ци сторител/и на насилство (овој дел, 6.5., се копира онолку пати колку што има

сторители во случајот и се пополнува за секој сторител поединечно):

Име и презиме: _____

Возраст _____

Род:

Машки

Женски

Транс

Друго

Етничка припадност:

Македонска

Албанска

Турска

Ромска

Бошњачка

Влашка

Српска

Друго

Дали ученикот е дете со попреченост или со посебни образовни потреби?
Заокружете: ДА НЕ

Дали ученикот припаѓа на некоја маргинализирана или ранлива група, како ЛГБТИ, сиромашно или економски помалку моќно семејство, дете кое досега било жртва на насилство, дете кое има здравствени проблеми, дете без родители или дете од еднородителско семејство или дете кое живее во друга форма на неконвенционални семејства или е од друга маргинализирана група?

Допишетеи додајте опис доколку не знаете или се сомневате.

7. Видови насилство

Вид на претрпено насилство (можни се повеќе одговори)

- Физичко
- Психичко/емоционално
- Социјално
- Сексуално
- Кибер

7.1. Дали во случајот се работи за родово засновано насилство или друг вид на насилство мотивирано од омраза и предрасуди? Заокружете: Да . Не Не сме сигурни

7.2. Ако одговорот на 7.1. е „да“, заокружете за каков вид на насилство мотивирано од

омраза или предрасуди се работи (можни се повеќе одговори):

- Родово засновано насилство
- Насилство засновано врз етничка и/ или верска омраза и предрасуди
- Хомофобично или трансфобично насилство
- Насилство поради предрасуди поврзани со попреченост
- Насилство поради политичко уверување на жртва и/ или родителите
- Друго: _____

7.3 Доколку одговорот на 7.1 е „не сме сигурни“ образложете:

7.4. Доколку се работи за ученик жртва на семејно насилство, одговорете на следните прашања:

Дали ученикот е директна жртва, сведок или и двете?

- Жртва
- Сведок
- И жртва и сведок

Сторителот е (можни се повеќе одговори):

- Мајка
- Татко

Сторител

Брат

Сестра

Баба

Дедо

Друго: _____

Која надлежна институција е повикана за да постапи во случајот? Можни се повеќе одговори:

ЦСР

МВР/полиција

МЗ

ЈО

Здружение на граѓани (допишете кое): _____

8. Забелешка (во овој дел додајте ги останатите информации кои сметате дека се важни, а не се опфатени со прашањата или образложете доколку имало различни мислења или несогласувања околу пополнувањето на формуларот)

Датум:

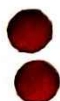
Име и презиме и потпис на контакт – лицето за пријавување насилство или на заменик:

_____

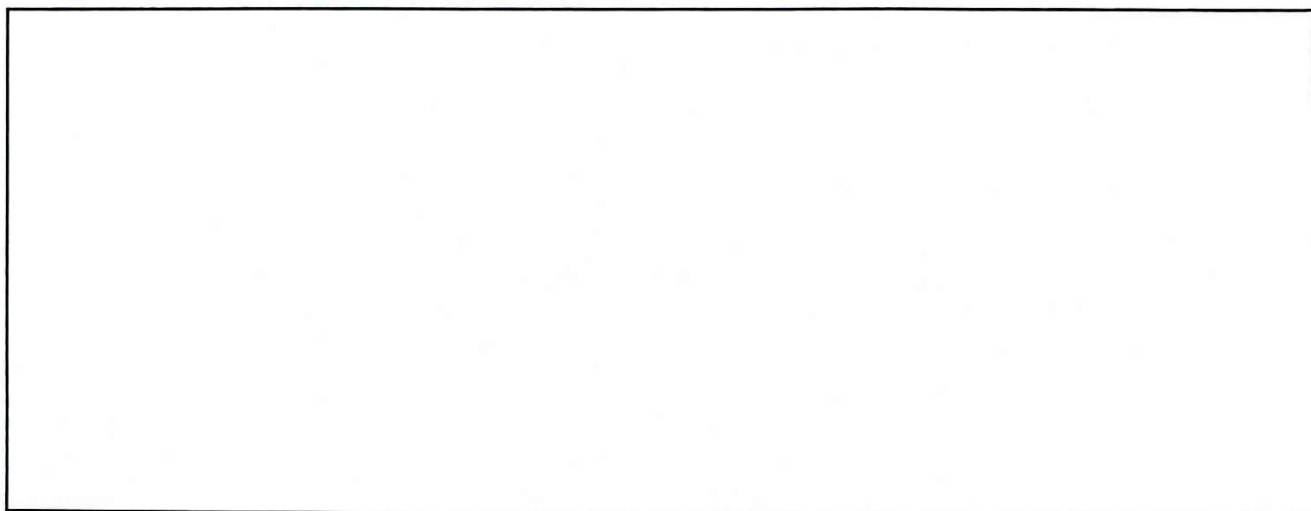

Име и презиме и потпис на директорот на основното училиште:

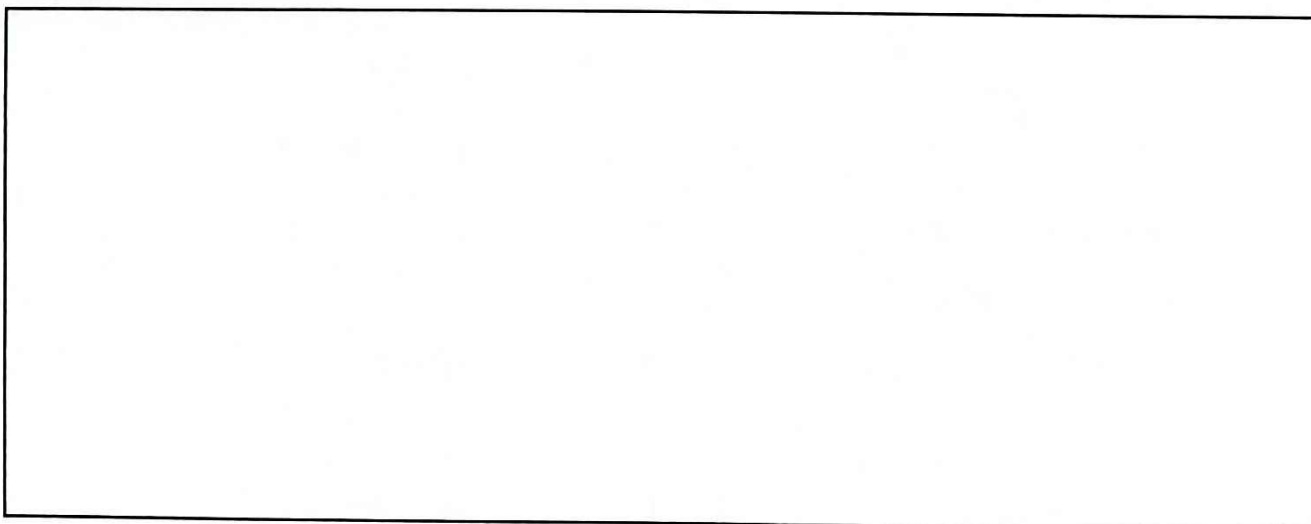
---

4. Предлог- мерки за заштта на жртвата, временска рамка за спроведување и начин на следење на спроведените мерки/интервенции

5. Предлог мерки за промена на однесувањето на сторителот, временска рамка за спроведување и начини на следење на спроведените мерки/ интервенции (се пополнува само ако сторителот е ученик/ци.)

6. Процена на ефикасноста на превземени мерки за заштита на жртвата

Што се подобрило/на што се уште треба да се работи:

Позитивни примери/позитивно однесување:

Негативни примери/негативно однесување:

---

7. Процена на ефикасноста на превземени мерки за промена на однесувањето на сторителот (се пополнува само ако сторителот е ученик/ци)

Што се подобрило/на што се уште треба да се работи:

Позитивни примери/позитивно однесување:

Негативни примери/негативно однесување:

---

8. Забелешка (во овој дел додајте ги останатите информации кои сметате дека се важни, а не се опфатени со прашањата, образложете доколку имало различни мислења или несогласувања околу пополнувањето на формуларот. Доколку сте се соочиле со тешкотии и недостиг од соработка со родители/старатели или други институции, наведете и образложете во овој дел)

Датум:

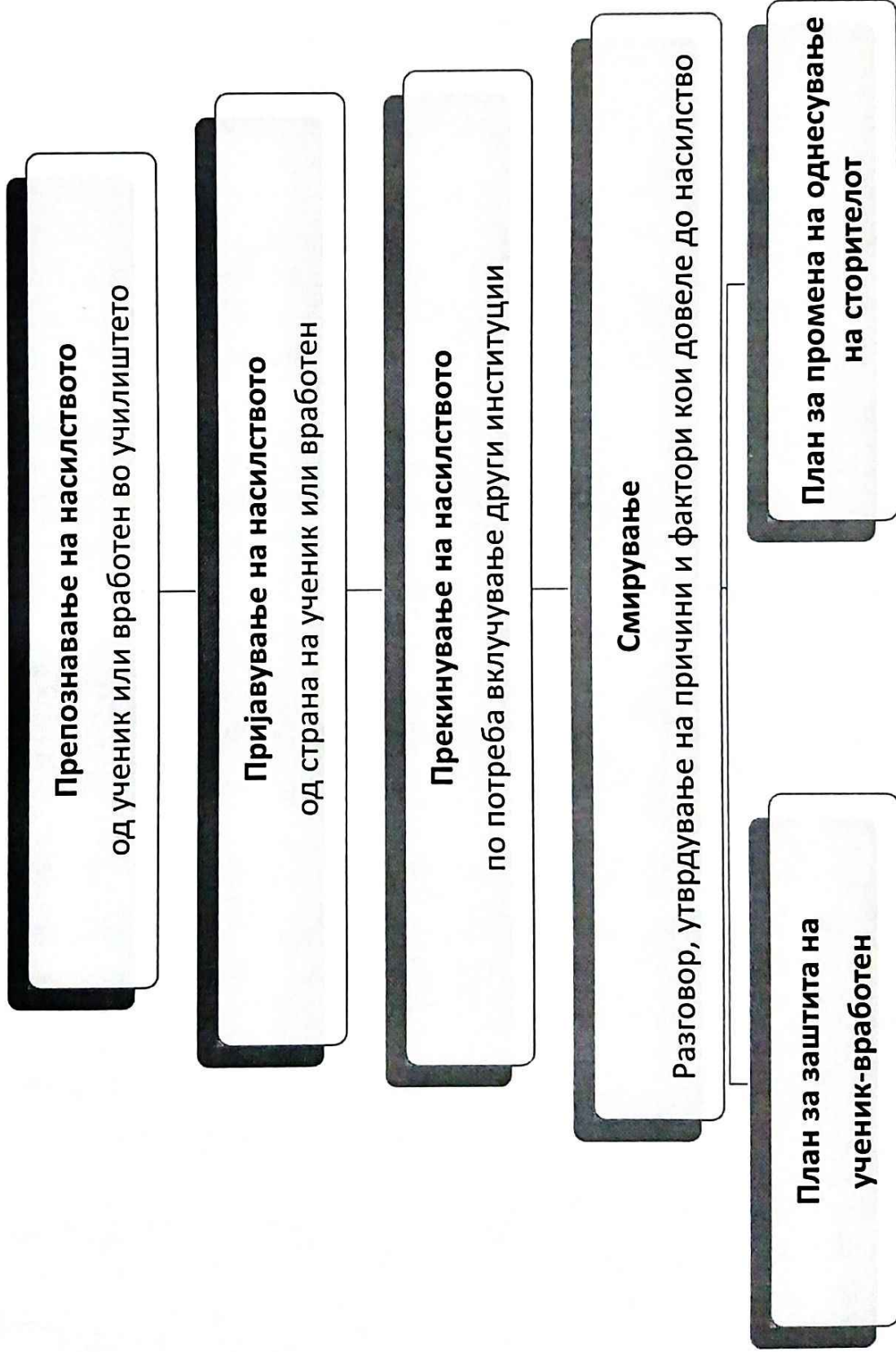
Име и презиме и потпис на контакт – лицето за пријавување насилство или на заменик:

Име и презиме и потпис на директорот на основното училиште:

ПОСТАПКА ЗА ПРИЈАВУВАЊЕ И ЗАШТИТА НА УЧЕНИК – ЖРТВА НА НАСИЛСТВО

1. ПРЕПОЗНАВАЊЕ И ПРИЈАВУВАЊЕ

КОЈ ПРИЈАВУВА	КАЈ КОГО ПРИЈАВУВА	КАКО ПРИЈАВУВА
Секој ученик кој видел дека се случува насилство	Кај било кој возрасен во училиштето во кого има доверба	Анонимно, по меил или директно
Ученик кој е жртва на насилство	Кај било кој возрасен во училиштето во кого има доверба	Анонимно, по меил или директно
Секој вработен кој се сомнева дека се случило насилство	раководител на паралелката или друг наставник кој комуницира со учениците засегнати од насилството	Директно
Секој вработен кој видел дека се случува насилство	Контакт – лице или заменик	Директно (со записник)
Вработен кој добил информација/дојава дека се случува насилство	Контакт – лице или заменик	Директно (со записник)

2. ПРЕКИНУВАЊЕ НА НАСИЛСТВО

Вид на насилство	Кој го прекинува	Постапка
Секаков вид на насилство	Секој вработен кој го видел насилството или е информиран дека има насилство	Раздојување. Пријавување кај контакт лице или неговиот заменик
Посериозна форма (поголема тепачка со повеќе учесници или со употреба на нож и сл. оружје)	Секој вработен кој го видел насилството или е информиран дека има насилство	Се повикува полиција (по проценка на вработениот дека не може да го прекине сам насилството)
Насилство врз ученик извршено од возрасен (вработен, родител или трето лице)	Секој вработен кој го видел насилството или е информиран дека има насилство	Задолжително се повикува полиција и / или ЦСР – веднаш (со или без информирање на директор, зависно од ситуацијата)
Насилство врз ученик извршено од вработен	Секој вработен кој го видел насилството или е информиран дека има насилство, директор	Директорот изрекува привремена мерка отстранување од работа на работникот до донесување на одлука за отказ на договорот за вработување
Насилство во домот на ученикот или на друго место	Секој кој има сомнеж или информација	Пријавува кај контакт – лице или заменик кои вклучуваат и други институции по потреба

3. СМИРУВАЊЕ

Кој го прави разговорот	Со кого	Со која цел
<p>Контакт-лицето/заменикот или друг вработен на кој жртвата му се доверила, или ученикот сам бара да разговара со друго лице. Контакт-лицето може да одлучи да вклучи и други вработени, наставници или стручни соработници во разговорите, согласно условите во кои се случил настанот.</p>	<p>Со ученик – жртва Со сторител Со набљудувачи</p>	<p>Да се добијат информации за причини и фактори кои довеле до насилството, да се утврди што е можно попрецизно кој се бил вмешан во него, колку време траело, дали се повторувало, кои се личните карактеристики на жртвата и на сторителот, кои се желбите и потребите на жртвата, да се процени можниот ефект и последици врз психо-физичкото здравје и развојот на ученикот жртва, какви се односи и врски со родителите/старателите, дали е потребно и соодветно да се информираат и да се вклучат во донесувањето на одлуки за мерките кон ученикот жртва и кон сторителот.</p>

Прилог 2: Формулар за евиденција на насилство

1. Датум и час кога се случил насилниот настан/ситуација: _____

2. Насилството се случува:

Прв пат

Се повторува повеќепати: _____ (наведете колку пати)

3. Каде се случило насилството (можни се повеќе одговори):

Во училницата

Во спортска сала

Во ходниците

Во тоалетот

Во дворот кон училиштето

На пат кон/од училиште

Во домот

На интернет

Друго: _____

4. Начин на откривање или воочување на насилство (насилна ситуација):

Наставник

Ученик сведок или ученик кој на друг начин дознал

Стручен соработник

Контакт лице за пријавување насилство или негов заменик

Пријава од обезбедување

Директорот на училиштето

Друго вработено лице во училиштето

Пријава од родител/старател

Пријава од личност која доживеала насилство

Анонимна пријава на е-пошта, веб-страница или во кутија

___ Друго: _____

5. Опис на настанот:

6. Учесници во насилство (дополни со број)

6.1 Колку жртви има во случајот?

6.2 Колку сторители има во случајот?

6.3 Ученик/ ци жртва/и на насилство (овој дел се копира онолку пати колку што има жртви во случајот и се пополнува за секоја жртва поединечно)

Име и презиме: _____

Возраст: _____

Род:

___ Машки

___ Женски

___ Транс

___ Друго

Етничка припадност:

- Македонска
- Албанска
- Турска
- Ромска
- Бошњачка
- Влашка
- Српска
- Друго

Дали ученикот е дете со попреченост или со посебни образовни потреби?
Заокружете: ДА НЕ

Дали ученикот припаѓа на некоја маргинализирана или ранлива група, како ЛГБТИ, сиромашно или економски помалку моќно семејство, дете кое досега било жртва на насилство, дете кое има здравствени проблеми, дете без родители или дете од едно родителско семејство или дете кое живее во друга форма на неконвенционални семејства или е од друга маргинализирана група?

Допишете и додајте опис доколку не знаете или се сомневате.

6.4. Кој е сторител на насилството (можни се повеќе одговори):

- Ученик или група ученици од училиштето

Вработен во училиштето. Кој? Наведете име и презиме: _____

Член на семејството

Друг врсник

Трето возрасно лице

Друго: _____

6.5 Ученик/ци сторител/и на насилство (овој дел, 6.5., се копира онолку пати колку што има сторители во случајот и се пополнува за секој сторител поединечно):

Име и презиме: _____

Возраст _____

Род:

Машки

Женски

Транс

Друго

Етничка припадност:

Македонска

Албанска

Турска

Ромска

Бошњачка

Влашка

Српска

Друго

Дали ученикот е дете со попреченост или со посебни образовни потреби?
Заокружете: ДА НЕ

Дали ученикот припаѓа на некоја маргинализирана или ранлива група, како ЛГБТИ, сиромашно или економски помалку моќно семејство, дете кое досега било жртва на насилство, дете кое има здравствени проблеми, дете без родители или дете од еднородителско семејство или дете кое живее во друга форма на неконвенционални семејства или е од друга маргинализирана група?

Допишетеи додајте опис доколку не знаете или се сомневате.

7. Видови насилство

Вид на претрпено насилство (можни се повеќе одговори)

- Физичко
- Психичко/емоционално
- Социјално
- Сексуално
- Кибер

7.1. Дали во случајот се работи за родово засновано насилство или друг вид на насилство

мотивирано од омраза и предрасуди? Заокружете: Да . Не Не сме сигурни

7.2. Ако одговорот на 7.1. е „да“, заокружете за каков вид на насилство мотивирано од омраза или предрасуди се работи (можни се повеќе одговори):

- Родово засновано насилство

- Насилство засновано врз етничка и/ или верска омраза и предрасуди
- Хомофобично или трансфобично насилство
- Насилство поради предрасуди поврзани со попреченост
- Насилство поради политичко уверување на жртва и/ или родителите
- Друго: _____

7.3 Доколку одговорот на 7.1 е „не сме сигурни“ образложете:

7.4. Доколку се работи за ученик жртва на семејно насилство, одговорете на следните прашања:

Дали ученикот е дирекна жртва, сведок или и двете?

- Жртва
- Сведок
- И жртва и сведок

Сторителот е (можни се повеќе одговори):

- Мајка
- Татко
- Сторител
- Брат
- Сестра

Баба

Дело

Друго: _____

Која надлежна институција е повикана за да постапи во случајот? Можни се повеќе одговори:

ЦСР

МВР/полиција

МЗ

ЈО

Здружение на граѓани (допишете кое): _____

8. Забелешка (во овој дел додајте ги останатите информации кои сметате дека се важни, а не се опфатени со прашањата или образложете доколку имало различни мислења или несогласувања околу пополнувањето на формуларот)

Датум:

Име и презиме и потпис на контакт – лицето за пријавување насилство или на заменик:

_____

Име и презиме и потпис на директорот на основното училиште:

_____

Прилог 3: Формулар за план и заштита на жртвата од насилство и промена на однесувањето на сторителот

1. Видови на интервенции кои ќе се превземат или се превземале, заедно со временска рамка:

2. Дали во интервенцијата била повикана друга институција или друго трето лице?

Заокружете: ДА НЕ

3. Ако одговорот на 2 е „да“ заокружете која институција или трето лице било повикано:

ЦСР

Полиција / МВР

Здравствена институција

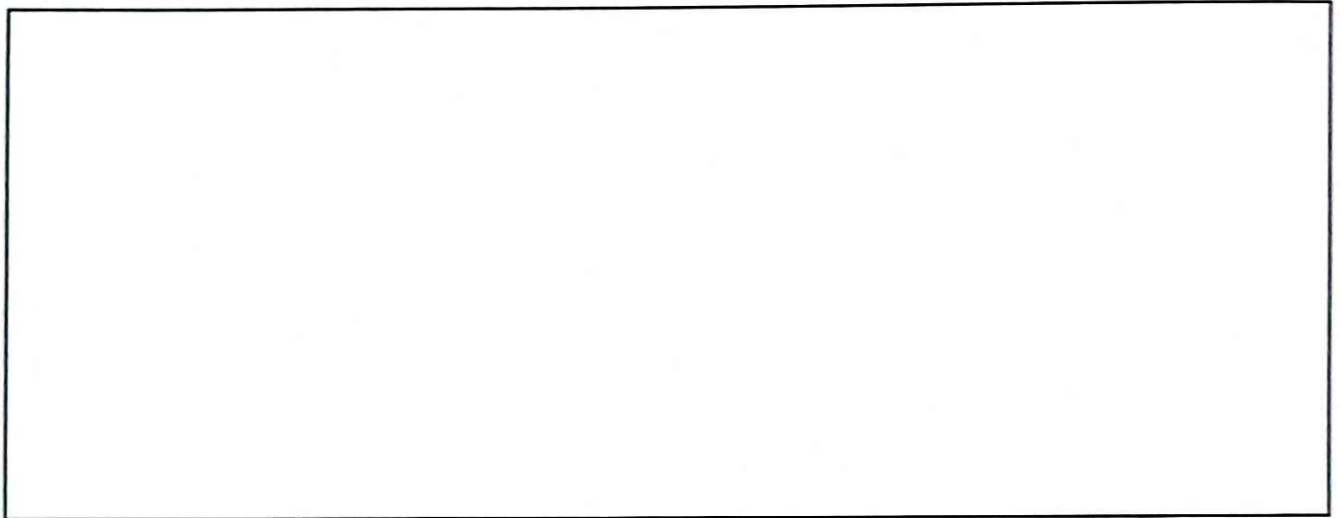
Јавно обвинителство

Здружение на граѓани (допишете кое): _____

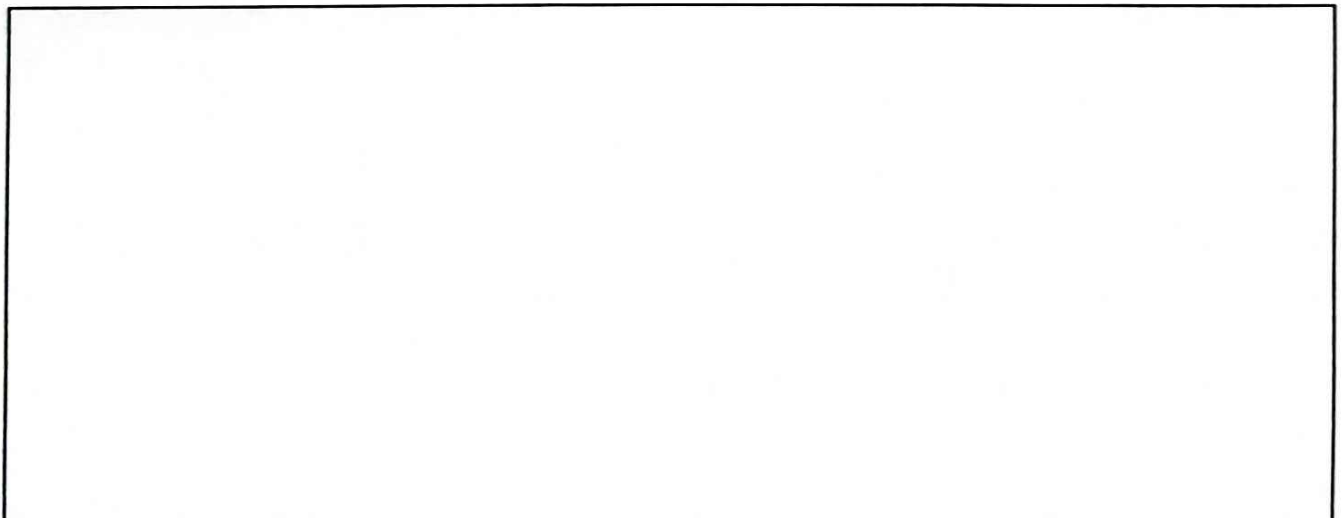
Трето лице како независен експерт, специјален едукатор и рехабилитатор, друг (допишете професија и име и презиме на лицето): _____

Ако сте повикале институција, наведете датум, час и име и презиме на лицето од институција во која сте го пријавиле случајот: _____

4. Предлог- мерки за заштта на жртвата, временска рамка за спроведување и начин на следење на спроведените мерки/интервенции

5. Предлог мерки за промена на однесувањето на сторителот, временска рамка за спроведување и начини на следење на спроведените мерки/ интервенции (се пополнува само ако сторителот е ученик/ци.)

6. Процена на ефикасноста на превземени мерки за заштита на жртвата

Што се подобрило/на што се уште треба да се работи:

Позитивни примери/позитивно однесување:

Негативни примери/негативно однесување:

---

7. Процена на ефикасноста на превземени мерки за промена на однесувањето на сторителот (се пополнува само ако сторителот е ученик/ци)

Што се подобрило/на што се уште треба да се работи:

Позитивни примери/позитивно однесување:

Негативни примери/негативно однесување:

---

8. Забелешка (во овој дел додајте ги останатите информации кои сметате дека се важни, а не се опфатени со прашањата, образложете доколку имало различни мислења или несогласувања околу пополнувањето на формуларот. Доколку сте се соочиле со тешкотии и недостиг од соработка со родители/старатели или други институции, наведете и образложете во овој дел)

Датум:

Име и презиме и потпис на контакт – лицето за пријавување насилство или на заменик:

Име и презиме и потпис на директорот на основното училиште:
